

OBN beheerdersdag Vennen: interactie tussen onderzoek en beheerder

Een belangrijke doelstelling van het OBN is dat de ontwikkelde kennis ook daadwerkelijk bij de belanghebbenden aankomt. Terreinbeheerders moeten in de praktijk iets aan de kennis hebben. Het deskundigenteam Zwakgebufferde oppervlaktewateren heeft de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan aan herstel mogelijkheden van vennen.

Oisterwijkse vennen en het Beuven bij Someren.

De keuze voor meerdere excursiepunten geeft meteen al aan dat er een grote verscheidenheid is in vennen. Het is niet altijd even gemakkelijk te bepalen met welk type een beheerder te maken heeft. De meeste vennen liggen op de hogere zandgronden van

maatregelen van belang om te weten wat nu eigenlijk het probleem is bij de vennen. Zijn ze geëutrofiëerd of zijn ze verzuurd of misschien allebei? En wat gebeurde er eerder? Pas als de voorgeschiedenis en de huidige toestand van het ven goed in beeld zijn, is het mogelijk om een pakket van effectieve maatregelen op te stellen. Het is de bedoeling dat binnenkort een brochure verschijnt waarin beheerders mede aan de hand van een soort 'determinatietabel' kunnen bepalen met wat voor soort ven ze te maken hebben, welke problemen er spelen en hoe ze die eventueel kunnen oplossen.

Aanvullend beheer

De beheerders van de vier excursiepunten zijn al een stap verder: zij hebben de afgelopen jaren al herstelmaatregelen uitgevoerd. Het restauratieplan Bergvennen omvat het opschonen van vier vennen die sterk waren verzuurd door atmosferische depositie. De achteruitgang van de bijzondere Waterlobelia-vegetaties was niet te stoppen door reguliere maatregelen. Om de buffercapaciteit van het venwater te verbeteren heeft Landschap Overijssel een dertig meter diepe put geslagen. Het water dat daar naar boven komt, is kalkrijk en heeft een pH van ongeveer 8. Door dit water heel gedoseerd het ven in te laten, blijft de pH van het venwater op peil en hebben de oeverkruid-vegetaties zich weer helemaal hersteld en uitgebreid. Een onderdeel van reseruaat de

© G. Grimberg

Tijdens de excursie wisselden beheerders en onderzoekers ervaringen en kennis uit.

Op grond daarvan hebben de deskundigen een aantal praktijkrijpe maatregelen uitgewerkt waarmee beheerders in het veld aan de slag kunnen. Om die kennisoverdracht zo soepel mogelijk te laten verlopen kwamen in totaal meer dan honderd terreinbeheerders bij elkaar op de OBN-beheerdersdagen op 9 en 14 september. De eerste dag bestond uit inleidingen en een excursie naar de Bergvennen en het naastgelegen Brecklenkamperveld. De tweede dag gingen de excursiegangers na de 'theorie' naar de

Noord- Oost en Zuid-Nederland. Sommige vennen zijn ontstaan bij de winning van turf of zand. Andere zijn ontstaan door de werking van bijvoorbeeld wind, ijs of dijkdoorbraken. Dr. Gertie Arts (IBN-DLO) en dr. Emiel Brouwer (KU-Nijmegen) wezen in hun beide inleidende bijdragen er dan ook op dat het voor beheerders heel belangrijk is te weten wat voor ven ze precies in beheer hebben. Is het een ven dat van nature al zuur water of juist gebufferd water heeft? En vervolgens is het voor de te nemen

ob+n nieuws

Programma beheer en EGM

Als de Commissie van de Europese Gemeenschap het Programma Beheer goedkeurt, treedt op 1 januari 2000 een geheel vernieuwd subsidiestelsel voor het natuurbeheer in werking. Een groot deel van de bestaande subsidieregelingen komt daarmee te vervallen en worden opgenomen in het nieuwe stelsel. Ook de Regeling effectgerichte maatregelen (EGM) zal komen te vervallen. In de nieuwe Regeling natuurbeheer komt echter wel een subsidievorm die vrijwel gelijk is aan de huidige EGM. Het blijft dus mogelijk om subsidie te krijgen voor het treffen van effectgerichte maatregelen daar waar de heersende milieuomstandigheden de instandhouding of ontwikkeling van bos en natuurwaarden in de weg staan.

Ten behoeve van een soepele overgang van de oude naar de nieuwe situatie is in het jaar 2000 de oude regeling EGM nog van kracht. Dat betekent dat terreineigenaren net als de voorgaande jaren tussen 1 januari en 1 maart 2000 aanvragen kunnen indienen voor subsidie EGM.

Kortom:

- In 2000 is de regeling EGM nog voor iedereen van kracht.
- In 2001 wordt de nieuwe regeling van kracht.

Internationale wetenschappelijke waardering voor OBN onderzoek

De British ecology society heeft een wetenschappelijk artikel van de Nijmeegse onderzoekers Leon Lamers en Jan Roelofs gewaardeerd met de John Harperprijs. De society reikt deze prijs jaarlijks uit aan de auteur van het beste artikel over ecologische onderzoek. De prijs is bedoeld voor jonge wetenschappers. Het artikel van Lamers en Roelofs is gebaseerd op OBN-onderzoek naar de invloed van grondwater op hoogveenregeneratie.

Bergvennen is het Brecklenkamperveld met schraallandvegetaties, wilgen- en berkenbroekbossen en vliegdenbossen. Het areaal schraalland en blauwgrasland is sinds 1994 uitgebreid door de vegetatie en humuslaag te verwijderen. Door deze ingrepen zijn kleine stukjes van deze bijzondere ecosystemen met elkaar verbonden tot grotere eenheden.

Het Beuven op de Strabrechtse heide is in 1986 voor de eerste keer opgeschoond. Ongeveer 4000 vrachtwagens voedselrijk slib is toen afgevoerd. Kort daarop is massaal de stekelbiesvaren teruggekeerd, een soort die sinds 1976 niet meer was gezien in Nederland. De gemeente Someren hoopt als beheerder van het ven dat door tegelijkertijd het stoppen van de instroom van voedselrijk water de grootste bron van vervuiling is aangepakt. Maar, zo zegt de gemeente, zolang de verzuring en vermessing vanuit de lucht onverminderd doorgaan, zal er een aanvullend beheer nodig blijven.

Recreatie

De Oisterwijkse vennen liggen verscholen tussen de bossen en stonden vroeger bekend als een oase voor kiezelwieren en sieralgen. Daar is door verzuring en vermessing weinig meer van over. Ook hebben sportvissers in de loop van de tijd de vennen sterk verrijkt, kwam er water uit landbouwgebieden het natuurgebied in en viel er natuurlijk het nodige blad van de bomen in het water. Daarom besloot Natuurmonumenten om drie vennen die met elkaar in verbinding staan helemaal leeg te baggeren en met een schone bodem opnieuw te beginnen.

Het aardige van dit soort bijeenkomsten in het veld met beheerders is dat er een enorme kennisuitwisseling op gang komt onderling en met deskundigen. De theorie van de OBN-maatregelen mag dan duidelijk zijn, de praktijk is bij elk ven anders. En dus is het voor beheerders

belangrijk om niet klakkeloos maatregelen uit te voeren maar in overleg met deskundigen en collega-beheerders een op maat gesneden maatregelenpakket vast te stellen. Zo ontstond bijvoorbeeld bij de Oisterwijkse vennen de discussie of misschien de bomen langs de venoevers ook eigenlijk niet gekapt zouden moeten worden. Door bladinvall zal de vermessing immers weer gewoon op gang komen. Natuurmonumenten wil echter omwille van de recreanten niet zomaar het hele bos gaan kappen. Dat zou een enorm tumult met zich meebrengen. De vraag hoe recreanten tegen de werkzaamheden aan kijken zal bij elk ven wel verschillen maar is wel altijd een punt van aandacht, ook al betekent dat in sommige gevallen concessies aan de OBN-maatregelen.

Grazers of niet?

Een ander discussiepunt is de inzet van grazers. Een aantal beheerders 'miste' bij het Beuven de grazers die gemakkelijk het riet, gras en pitrus kort kunnen houden zodat jaarlijks maaien niet meer nodig is. Het is bovendien goedkoper en het ziet er natuurlijker uit. Hun eigen ervaring was dat dit ook helemaal niet schadelijk is voor het ven, de waterkwaliteit of de 'geliefde' waterlobelia en het oeverkruid. Anderen betwijfelden dit. Zij vrezden dat juist de oevers zwaar te lijden hebben van de hoeven en de boel voortdurend 'omploegen' zodat de kwetsbare soorten geen schijn van kans hebben. De meeste beheerders bleken het er met elkaar over eens te zijn dat waarschijnlijk de grootte van het ven, plus de omliggende bossen of heide van doorslaggevende betekenis is voor het succesvol inzetten van grazers. Met daarbij natuurlijk een portie durf om een maatregel te proberen waarvan de uitkomst niet honderd procent zeker is.

Hoogveenonderzoek levert nieuwe inzichten op

door H.M. Beijer, IKC Natuurbeheer
Er is goed nieuws voor de beheerders van hoogvenen. Het OBN-onderzoek naar de herstel-mogelijkheden van hoogvenen komt goed op gang. Er begint een veelbelovend beeld te ontstaan van de sleutelfactoren bij hoogveenregeneratie. In dit artikel wordt een tipje van de sluier opgelicht.

In 1998 is in opdracht van het IKC Natuurbeheer een groots opgezet onderzoek gestart ten behoeve van het herstel en beheer van de Nederlandse hoogvenen. Het onderzoek duurt 4 jaar en wordt uitgevoerd door een consortium van de Katholieke Universiteit Nijmegen, het Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO, Wageningen Universiteit en de Stichting Bargerveen, begeleid door het OBN-deskundigenteam Hoogvenen. Bovendien wordt samengewerkt met enkele instituten in Ierland. Geen kinderachtig gezelschap dus, maar de problematiek is er dan ook naar. Hoogveen is het meest bedreigde landschapstype in Nederland. Echte hoogveenvegetaties komen alleen nog in kleine oppervlaktes voor. In de grote hoogveenrestanten zoals het Fochteloërveen, het Bargerveen, de Engbersdijkvenen en de Peelvenen lukt het tot nu toe nauwelijks om grootschalig herstel tot stand te brengen, ondanks de inzet van maatregelen die in tientallen jaren inmiddels vele miljoenen gulden hebben gekost.

Ontstaan van hoogveen niet alleen afhankelijk van regenwater

Jan Roelofs, Hilde Tomassen en Fons Smolders van de Nijmeegse universiteit voeren een deel van het onderzoek uit. Hun meest opvallende (voorlopige) conclusie is, dat initiële hoogveen-

ontwikkeling niet alleen de invloed van regenwater nodig heeft, maar dat de zwak gebufferde omstandigheden die optreden bij de overgang van grondwater naar regenwater-voeding de hoogveenontwikkeling ook sterk bevorderen. Dit geeft een betekenis aan het bekende feit dat hoogveen vooral is ontstaan op natte plaatsen in het landschap waar het bodemvocht was aangerijkt door bijvoorbeeld de aanwezigheid van keileem, basenrijke rivierafzettingen of laagveen, of door de aanwezigheid van lokale, eventueel ook zoute, kwel. Tijdens de hoogveengroei wordt deze invloed weliswaar door de dikker wordende veenlaag afgeschermd, maar het lijkt er nu op dat voor het hernieuwen van de veenmosgroei, en misschien zelfs voor de instandhouding ervan op lange termijn, extra koolstof uit diezelfde veenlaag nodig is. In de slenken van hoogveensystemen

andere voedingsstoffen tussen bulten en slenken, en tussen het centrum van een veen of veentje en de randen daarvan. Juul Limpens en Frank Berendse, beiden van de Landbouwniversiteit in Wageningen, onderzoeken in verband hiermee de invoer van voedingsstoffen uit de lucht. Ze sluiten daarmee aan bij een nu bijna afgerond Europees onderzoeksproject, waarvoor in Wageningen in miniatuurveentjes experimenteel onderzoek is gedaan naar de invloed van stikstof en koolzuur op de competitie tussen soorten en op de veengroei. Zo kan misschien ook iets gezegd worden over het proces op de lange termijn, want daar is het uiteindelijk wel om te doen met de maatregelen die we nu nemen. Het onderzoek van Sake van der Schaaf, ook van de Landbouwniversiteit, is bedoeld om de waterbalans en de afvoer van water uit hoogveencomparti-

Bargerveen. Om inzicht te krijgen in de rol van grondwaterkwaliteit bij veenontwikkeling worden naast laboratoriumexperimenten ook experimenten in het veld uitgevoerd. In afgesloten cilinders wordt de grondwaterkwaliteit gemanipuleerd om opdrijven van restveen te stimuleren.

wordt bijvoorbeeld een deel van het onderliggende veen gemineraliseerd, waardoor voldoende koolzuur beschikbaar komt om de veenmossen te laten groeien. Met het opgezette onderzoeksprogramma hoopt het consortium ook een beeld te krijgen van de verplaatsing van koolstof en

menten vast te stellen. Dit is niet alleen belangrijk in verband met de zijdelingse verplaatsing van voedingsstoffen, maar ook vanwege de ondersteunende rol die een hoogveencompartiment op een bepaalde plaats kan hebben ten opzichte van andere compartimenten.

colofon

De Nieuwsbrief OBN verschijnt tenminste vier maal per jaar als bijlage in het Vakblad Natuurbeheer en in De Levende Natuur. De nieuwsbrief is ook los verkrijgbaar! Losse nummers kunt u aanvragen bij het IKC Natuurbeheer.

Redactie-adres
IKC Natuurbeheer,
Postbus 30
6700 AA Wageningen
t 0317-474823
f 0317-427561

Redactie
Geert van Duinhoven
Vormgeving
Grafisch Atelier Wageningen

Voor inhoudelijke vragen over OBN kunt u zich wenden tot een van de deskundigenteams:

Bossen
prof. dr. J. J. Fanta
t 0318-471243
Natte schraallanden
drs. A.J.M. Jansen,
t 030-6069585
Hoogveen
prof. dr. M. Schouten,
t 030-6926323
Droge duinen en stuifzanden
dr. A.M. Kooijman,
t 020-5257451
Fauna
ir. D. Bal,
t 0317-474829
Droge en vochtige schraallanden, heide en kalkgraslanden
dr. R. Bobbink,
t 030-2536852
Zwakgebufferde oppervlakte-wateren
dr. J.G.M. Roelofs,
t 024-3652340
Contactpersoon programma OBN-Kennis
drs. M. Klein
t 0317-474838

Regeneratie van bestaande hoogveenrestanten

Wat betekenen deze nieuwe inzichten nu voor het herstel van onze hoogveenrestanten? In deze gebieden is in principe nog een laag restveen aanwezig, die in het verleden meestal een periode van meer of minder verdroging heeft doorgemaakt en die daarna weer is vernat. Volgens Roelofs moet het onderzoek ons leren in hoeverre in het restveen een lichte mate van mineralisatie nodig is om de waterkwaliteit te krijgen die geschikt is voor de groei van hoogveenmossen. Daarnaast is het van belang dat een geschikt substraat ontstaat waar de terrestrische veenmossen op kunnen gaan groeien. Liefst ziet hij dat het restveen of desnoods pollen van pijpestrootje gaan opdrijven. Ook daarbij speelt de mineralisatie in de ondergrond een sleutelrol. Door mineralisatie ontstaat namelijk methaangas dat restveen of pijpestro-pollen kan doen drijven.

De wijze waarop enige mineralisatie in het restveen op gang kan worden gebracht en vervolgens beheerst kan worden, is één van de vele onderwerpen die nog in onderzoek zijn. Vooral restveen dat in het verleden enige tijd sterk verdroogd is geweest, kan in de praktijk grote problemen opleveren. In de Mariapeel bijvoorbeeld zijn dit voorjaar enorme

© KU Nijmegen

In de Mariapeel is spontaan restveen gaan opdrijven na vernatting. Dit proces wordt gevolgd door de waterkwaliteit in een dieptegradiënt te meten.

velden eendenkroos ontstaan. Niet bepaald een vegetatie die in hoogvenen thuishoort. Het lijkt erop dat de vroegere, sterke verdroging van restveen heeft geleid tot hoge concentraties vrij sulfaat waardoor de mineralisatie zich ook na vernatting onverminderd voortzet. En waardoor men van de drup in de regen komt. De oplossing hierbij lijkt te liggen in het tempo waarmee vernatting wordt gerealiseerd.

Onderzoek nog lang niet af

In het onderzoek wordt ook gekeken naar kwesties zoals de invloed van stikstofdepositie op de groei van berk en pijpestrootje in hoogveen, naar de fauna in relatie tot hoogveenherstel, en naar de invloed van de omgeving (nu vaak dennenbos) op kleine hoogveentjes. De eerste resultaten zijn veelbelovend, maar het voert hier te ver om die resultaten reeds te beschrijven. In een afzonderlijk programma-onderdeel wordt aandacht besteed aan de opzet en methodiek voor monitoring van hoogveenherstel. De voorzitter van het OBN-deskundigenteam Hoogvenen, professor Matthijs Schouten is blij met de voortgang en de uitkomsten van het onderzoek tot nu toe. In de komende tijd zal veel aandacht besteed worden aan de integratie van de diverse deelonderzoeken, waarbij de nieuwe

kennis vertaald zal moeten worden in bruikbare maatregelen en criteria voor de beheerder. Dat is urgent want in OBN-verband is voor hoogvenen tot nu toe geen enkele maatregel 'autonoom' verklaard. Beheerders kunnen dus geen aanvraag buiten het deskundigenteam om doen voor subsidie van herstelmaatregelen in hoogvenen. De nieuwe inzichten vanuit het huidige onderzoek laten zien dat overleg met het deskundigenteam zeer nuttig kan zijn.

Voor OBN-aanvragen met betrekking tot hoogvenen is het zinvol tevoren contact op te nemen met de voorzitter van het deskundigenteam: prof. dr. Matthijs Schouten, Staatsbosbeheer, Driebergen of met de secretaris ir. Henk Beije, IKC Natuurbeheer, Wageningen.